

การศึกษาเอกลักษณ์ชนเผ่าพื้นเมืองเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว กลุ่มจังหวัดสнг

A Study of Ethnic Identity to Promote Tourism in SANUK Provincial

พนัธา ยงพิทยางค์¹, จีราพร รัตนโกสม², ปิยธิดา รัตนราม³, เทญพัทธร์ สืบศรี⁴, รัฐวุฒิ เจาลา⁵ และวีระศักดิ์ จุลดาลัย⁶

Panitha Yongpittayapong¹, Jeeraporn Rattanakosom², Piaythida Rattanarama³,

Penpuk Suepsri⁴, Rattwut Chaola⁵ and Weerasak Juldalai⁶

Received : 18 มิ.ย. 2564

Revised : 25 มิ.ย. 2564

Accepted : 26 มิ.ย. 2564

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาบริบทของชนเผ่าพื้นเมือง กลุ่มจังหวัดสнг 2) ศึกษาเอกลักษณ์ และจัดทำฐานข้อมูลเอกลักษณ์ชนเผ่าพื้นเมือง กลุ่มจังหวัดสнг 3) หาแนวทางการสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่มให้กับเอกลักษณ์ของชนเผ่าพื้นเมืองเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ชนเผ่าไทยโย้ย จังหวัดสกลนคร ชนเผ่าไทยแสก จังหวัดนครพนม และชนเผ่าไทยข่า จังหวัดมุกดาหาร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยมี 3 กลุ่ม จำนวน 105 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ชนเผ่าละ 10 คน สมาชิกชุมชน ชนเผ่าละ 20 คน และผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ ชนเผ่าละ 5 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม การ SWOT Analysis และผังมโนทัศน์ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการตีความ ผลการวิจัย พบว่าลักษณะที่ตั้งถิ่นฐานของชนเผ่าพื้นเมือง ล้อมรอบด้วยธรรมชาติ มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ผ่านการสืบทอดจากบรรพบุรุษสู่เยาวชน เช่น ประเพณี ความเชื่อ การละเล่น ภาษา การแต่งกาย งานหัตถกรรม โดยจัดทำฐานข้อมูลเอกลักษณ์ชนเผ่าในรูปแบบฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และสื่อสิ่งพิมพ์ จากการวิเคราะห์ศักยภาพเอกลักษณ์ชนเผ่าพื้นเมือง พบว่างานหัตถกรรมผ้าทอและจักสาน เป็นหัตถกรรมที่โดดเด่นของชนเผ่าไทยโย้ย และไทยแสก ส่วนภูมิปัญญาหมอยารากไม้ เป็นภูมิปัญญาที่โดดเด่นของชนเผ่าไทยข่า สามารถสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่มเป็นผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ และลักษณะทางกายภาพ ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชนเผ่าพื้นเมืองสามารถสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่มเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว

คำสำคัญ: เอกลักษณ์, ชนเผ่าพื้นเมือง, ท่องเที่ยว

¹ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยนครพนม

อีเมล: panitha660@gmail.com

² อาจารย์ คณะวิทยาการจัดการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยนครพนม

³ อาจารย์ คณะวิทยาการจัดการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยนครพนม

⁴ อาจารย์ คณะวิทยาการจัดการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยนครพนม

⁵ อาจารย์ คณะวิทยาการจัดการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยนครพนม

⁶ อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม

¹ Master Student, Program in Management, Faculty of Management Sciences and Information Technology, Nakhon Phanom University, Email: panitha660@gmail.com

² Lecturer, Faculty of Management Sciences and Information Technology, Nakhon Phanom University

³ Lecturer, Faculty of Management Sciences and Information Technology, Nakhon Phanom University

⁴ Lecturer, Faculty of Management Sciences and Information Technology, Nakhon Phanom University

⁵ Lecturer, Faculty of Management Sciences and Information Technology, Nakhon Phanom University

⁶ Lecturer, Faculty of Education, Nakhonphanom University

Abstract

This participatory action research had three main objectives; 1) to study tribes' contexts, 2) to examine the identity and explore formation of the identity and the invention of tribes' cultural data system, 3) to analyze ways of value creation for the tribes' identity, to develop a cultural village, and to promote tourism. The population in the research was the Thai Yoi tribe in Sakon Nakhon Province, the Thai Saak tribe in Nakhon Phanom Province, and the Thai Kha tribe in Mukdahan Province. The sample group used in the research consisted of 3 groups of 105 people, consisting of 10 community leaders from each tribe, 20 community members from each tribe, and five representatives from government agencies for each tribe. Research instruments for data collection were observations, in-depth interviews, focus group, SWOT analysis, mind-mapping, and interpretative analysis. The study results suggested that the tribal Ethnic of SANUK Provinces (Sakon Nakhon, Nakhon Phanom, Mukdahan) had beautiful landscapes surrounded by nature. They had their own cultural identities, which have been inherited from ancestors to descendants. Such inherited identities are included in traditions, beliefs, amusement, languages, handicrafts, and ways of life. Exchanging and learning forums for the tribal members were managed. The researchers also innovated the information related to the tribes' identities as an electronic database and published media. Moreover, from the analysis of the potential of indigenous people's identity, it was found that woven and basketry handicrafts were outstanding handicrafts of the Thai Yoi and the Thai Saak tribes. The wisdom of the root healer was the outstanding wisdom of the Thai Kha tribe. It can create added value as unique tourism products. The physical characteristics, traditions, cultures, ways of life of the indigenous people can create added value as tourism activities that will impress tourists.

Keywords: Identity, Ethnic, Tourism

บทนำ

กลุ่มจังหวัดสนุก ประกอบด้วย จังหวัดสกลนคร จังหวัดนครพนม และจังหวัดมุกดาหาร ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง เขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน เป็นพื้นที่ที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ยาวนาน อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายของพหุลักษณะทางวัฒนธรรม ความหลากหลายของชนเผ่าพื้นเมือง เช่น เผ่าไทยแสก เผ่ากะเลิง เผ่าไทยญ้อ เผ่าภูไทย เผ่าไทยไส้ เผ่าไทยข่า เผ่าไทยตาด เผ่าไทย-ลาว เผ่าไทยย้อย โดยแต่ละชนเผ่าพื้นเมืองยังคงรักษาเอกลักษณ์เรื่องภาษา การกินอยู่ การแต่งกาย และดำรงประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษสู่เยาวชนรุ่นหลัง เพื่อให้ได้รับรู้ถึงความเป็นมาของชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์อันดีงาม ซึ่งสะท้อนความเป็นไปตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันของแต่ละชนเผ่าพื้นเมืองได้เป็นอย่างดี ดังนั้นพื้นที่ทางวัฒนธรรมกลุ่มจังหวัดสนุก โดยเฉพาะ “หมู่บ้านวัฒนธรรมชนเผ่า” จึงเปรียบเสมือนแหล่งรวบรวมขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อที่มีเอกลักษณ์ ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่กับวัฒนธรรมไทย และควรค่าแก่การศึกษา พร้อมทั้งมีภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สร้างสรรค์มูลค่าเพิ่ม (Value Creation) ให้กับเอกลักษณ์ของชนเผ่าพื้นเมือง กลุ่มจังหวัดสนุก เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว โครงการท่องเที่ยว กลุ่มจังหวัดสนุกตามรอยอารยธรรมลุ่มน้ำโขง (ธรรมะ ธรรมชาติ วัฒนธรรม) สุ่สากล (สำนักบริหารและพัฒนาเทคโนโลยีการบริหาร, 2562: 55)

จากการสำรวจข้อมูลประชากรของชนเผ่าพื้นเมืองไทยโย้ย ไทยแสก และไทยซ่า ปี พ.ศ. 2561 พบว่า 1) กลุ่มชาติพันธุ์ไทยโย้ย ตำบลวาใหญ่ อำเภอบ้านนาหว้า จังหวัดสกลนคร มีจำนวน 7 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านวาใหญ่ หมู่ที่ 2, 9, 12, 14 บ้านวาน้อย หมู่ที่ 3 บ้านหนองบัวแดง หมู่ที่ 6 และบ้านหนองบัวแดงเหนือ หมู่ที่ 11 รวมจำนวนประชากรทั้งสิ้น 5,025 คน แบ่งเป็นเพศชาย 2,541 คน เพศหญิง 2,484 คน จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 2,118 ครัวเรือน 2) ชนเผ่าพื้นเมืองไทยแสก ตำบลท่าเรือ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม มีจำนวน 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านบะหว้า หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 7 รวมจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,291 คน แบ่งเป็นเพศชาย 652 คน เพศหญิง 639 คน จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 410 ครัวเรือน และ 3) ชนเผ่าพื้นเมืองไทยซ่า ตำบลชะโนดน้อย อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร มีจำนวน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองยางน้อย หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 8 บ้านหนองยางน้อย หมู่ที่ 5 รวมจำนวนประชากรทั้งสิ้น 2,599 คน แบ่งเป็นเพศชาย 1,310 คน เพศหญิง 1,289 คน จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 518 ครัวเรือน (สำนักบริหารและพัฒนาเทคโนโลยีการบริหาร กรมการปกครอง, 2561: ออนไลน์)

การพัฒนาเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวตามโครงการความร่วมมือพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (EWEC–East-West Economic Corridor) เป็นการพัฒนาแบบเป็นไปด้วยความรวดเร็วในยุคของโลกาภิวัตน์ แบบทุนนิยม ดังนั้น ชุมชนในฐานะเจ้าของหมู่บ้านวัฒนธรรมชนเผ่าจะต้องมีการปรับตัว เพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อชุมชน โดยเฉพาะด้านขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาของชนเผ่าที่ผสมผสานอย่างกลมกลืนกับวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่อย่างลงตึงแต่ดั้งเดิม การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้กับทุนทางวัฒนธรรม โดยการอนุรักษ์เอกลักษณ์วัฒนธรรมชนเผ่าในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนการสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่มให้กับทรัพยากร และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่หลากหลาย อันส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์และเผยแพร่ รวมทั้งเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ซึ่งเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน หากไม่เช่นนั้น อาจจะทำให้เกิดปัญหาในการปรับตัวของชุมชนต่อกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว รวมทั้งการไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างชาติที่มาพร้อมกับทุนนิยม ส่งผลให้คุณค่าและเอกลักษณ์ความเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมชนเผ่าสูญหายไปพร้อมกับความเจริญที่เข้ามาตามการพัฒนาของภาครัฐ ภาคเอกชน ซึ่งยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งหากชุมชนเปลี่ยนวิกฤตดังกล่าวเป็นโอกาสในการพัฒนาหมู่บ้านวัฒนธรรมชนเผ่า เพื่อรองรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของกลุ่มจังหวัดสนุก ตามยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดที่วางให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในประเทศอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทของชนเผ่าพื้นเมือง กลุ่มจังหวัดสนุก
2. เพื่อศึกษาเอกลักษณ์ และจัดทำฐานข้อมูลเอกลักษณ์ชนเผ่าพื้นเมือง กลุ่มจังหวัดสนุก
3. เพื่อหาแนวทางการสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่ม (Value Creation) ให้กับเอกลักษณ์ของชนเผ่าพื้นเมือง เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว

แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยประเด็นหลัก คือ การศึกษาวัฒนธรรมของชนเผ่าพื้นเมือง กลุ่มจังหวัดสนุกที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Creation) เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว

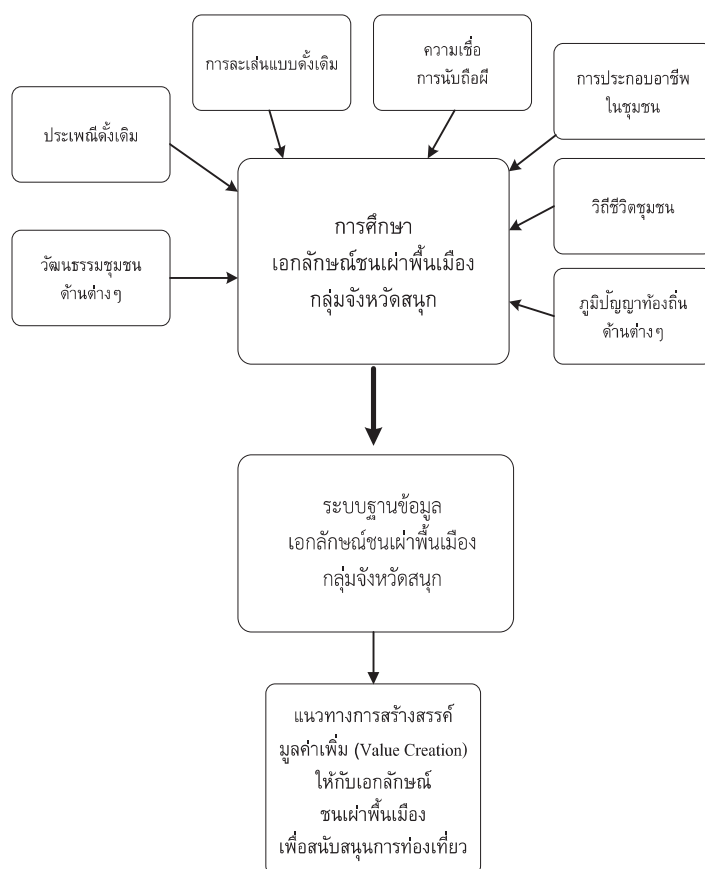
เอกลักษณ์ (เอก-กะ-ลักษณ์) หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัว ลักษณะที่เหมือนกันหรือมีร่วมกัน หรือลักษณะที่แสดงความเป็นอย่างเดียวกันของคนในสังคมหนึ่ง ๆ ซึ่งแตกต่างจากลักษณะร่วมของคนในสังคมอื่น เช่น คนไทยมีเอกลักษณ์เป็นคนสนุกสนาน ให้อภัยง่าย สบาย ร่าเริง รักศักดิ์ศรี เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวนี้ถือเป็นลักษณะรวม ๆ ของคนไทย โดยทั่วไปที่แตกต่างจากคนชาติอื่น คนไทยแต่ละคนก็มีเอกลักษณ์ของตนเองที่อาจจะไม่เหมือนคนไทยคนอื่นด้วย (กาญจนา นาคสกุล, 2552) ดังนั้น เอกลักษณ์ชนเผ่าพื้นเมือง จึงหมายถึง ลักษณะเด่นของชนเผ่าพื้นเมืองที่มีเอกลักษณ์บ่งบอกถึงความ

เป็นชาติพันธุ์ เช่น วัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิม ความเชื่อ พิธีกรรม การละเล่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาหารพื้นเมือง ภาษา ซึ่งนำไปสู่วิถีชีวิตของชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่าพื้นเมืองที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา และมีการถ่ายทอดให้กับเยาวชนรุ่นหลังได้ปฏิบัติตามด้วย ถึงแม้ว่าชนเผ่าพื้นเมืองรุ่นปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนและความหมายไปบ้างตามยุคสมัย และสิ่งแวดล้อม แต่พิธีกรรมหลัก ๆ ก็ยังคงมีปฏิบัติอยู่

การศึกษาวัฒนธรรมได้ใช้วิธีการทางสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา ได้มีแนวโน้มที่ให้ความสำคัญของชุมชนหรือหมู่บ้าน โดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนหมู่บ้าน และระบบสังคมภายนอกโดยการติดตามข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพื่ออธิบายรูปแบบของความคิดที่มีอยู่ เบื้องหลังของพฤติกรรมทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลกระทบที่มาจากภายนอกชุมชน (อนัญญา ฤชคงกุล, 2533) ความสนใจแนวประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของชุมชนได้มีการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยเพิ่มมากขึ้น เช่น การศึกษาวัฒนธรรมไทยสิบสองปันนา (ยรรยง จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล, 2544) งานศึกษาวัฒนธรรมไทยอาหม (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และเรณู วิชาศิลป์, 2552) ในอีกด้านหนึ่ง แกมมูมในการศึกษาวัฒนธรรมได้มีการนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ในฐานะสิ่งที่เป็นคุณค่าภายในชุมชนมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนชนบท โดยอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองของชุมชน การศึกษามุ่งเน้นไปที่การค้นหาวิถีชีวิตและความต้องการของชาวบ้านจากประวัติศาสตร์ และการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการและอยู่ภายใต้การควบคุมของชุมชนเอง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงการพัฒนานี้เรียกว่า “แนววัฒนธรรมชุมชน” ซึ่งนักพัฒนาอาวุโสบำรุง บุญปัญญา เป็นผู้เสนอแนวคิดดังกล่าว โดยปรากฏอยู่ในหนังสือศรัทธาพลังชุมชน ในนามบุญเพลง บ้านบางพูน และบุญเทียน ทองประสาน ดังนั้น การพัฒนาชุมชนโดยวิธีการที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของพื้นฐานชีวิตคนในชุมชนจะได้รับการยอมรับ และได้รับความร่วมมือ ไม่มีการต่อต้าน ส่งผลเป็นแรงขับเคลื่อนในการพัฒนาให้สามารถบรรลุผลได้ดีมากกว่า การพัฒนาโดยใช้หลักวัฒนธรรมชุมชนนั้นเป็นการพัฒนาจากภายในชุมชนเอง โดยอาศัยมิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและความเป็นเอกภาพของชุมชน (บุญเพรง บานบางพูน, 2527)

การสร้างมูลค่าเพิ่มขึ้นให้กับสินค้า ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการใช้ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) เป็นฐานของระบบเศรษฐกิจจนเกิดเป็นแนวคิดเศรษฐกิจบนพื้นฐานความคิดสร้างสรรค์ (Creative Economy) โดยหลายประเทศได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจ ให้มุ่งเน้นการใช้ความคิดสร้างสรรค์มาผสมผสานกับภาคอุตสาหกรรมของประเทศ โดยอุตสาหกรรมที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์นับเป็นอุตสาหกรรมที่มีการพัฒนาสูงสุดในระบบธุรกิจของโลกในขณะนี้ ในยุคของการเปลี่ยนผ่านสหัสวรรษในปี 2000 นิตยสาร BusinessWeek ได้ลงบทความเรื่อง The Creative Economy นิตยสาร Business Week ปี 2552 ซึ่งกล่าวถึงโฉมหน้าของเศรษฐกิจในศตวรรษใหม่ไว้ว่าสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับการทำธุรกิจในศตวรรษที่ 21 คือ “Power of Ideas หรือ “พลังของความคิด” โดยให้เหตุผลว่านักลงทุนทั่วโลกกำลังตกอยู่ในความเสี่ยงเพราะทุนที่มีอยู่อย่างมหาศาลนั้น ไม่ได้เป็นสิ่งที่สำคัญอีกต่อไป แต่สิ่งที่ถือได้ว่าเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในปัจจุบันกลับเป็น “ความคิดดี ๆ” สำหรับการลงทุนที่จะสามารถสร้างสินค้า หรือบริการที่จะตอบสนองต่อตลาดใหม่นี้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับ “การสร้างมูลค่า (Value Creation) ให้กับผลิตภัณฑ์ที่แต่ละประเทศมีจุดแข็ง ทำให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกเริ่มหันมาให้ความสนใจกับการส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Industries) (ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ, 2551)

กรอบแนวคิด

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย การศึกษาเอกลักษณ์ชนเผ่าพื้นเมืองเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว กลุ่มจังหวัดสกลนคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยโครงการ เรื่อง “โครงการศึกษาเอกลักษณ์ชนเผ่าพื้นเมือง เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว กลุ่มสกลนคร” ภายใต้แผนงานวิจัยสร้างเครือข่ายเส้นทางการท่องเที่ยว “หมู่บ้านวัฒนธรรมชนเผ่า” อารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขง เชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวตามแนวระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East-West Economic Corridor) เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยให้สมาชิกชนเผ่าพื้นเมืองทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล และการจัดการระบบข้อมูลเอกลักษณ์ท้องถิ่น ประจำชนเผ่า พร้อมทั้งค้นหาแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Creation) ให้กับเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรในการวิจัย ได้แก่ คือ ชนเผ่าไทยยัย ตำบลลาใหญ่ อำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดสกลนคร ชนเผ่าไทยแสก ตำบลท่าเรือ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม และชนเผ่าไทยข่า ตำบลชะโนดน้อย อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

1.2 กลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้นำชุมชน มาจากผู้นำชนเผ่าพื้นเมือง ชนเผ่าละ 2 คน ปราชญ์ชาวบ้าน ชนเผ่าละ 2 คน, ผู้นำทางธรรมชาติของชนเผ่า ชนเผ่าละ 1 คน, นักวิชาการท้องถิ่น ชนเผ่าละ 2 คน ผู้แทนองค์กรส่วนท้องถิ่น ชนเผ่าละ 2 คน พัฒนาชุมชน ชนเผ่าละ 1 คน กลุ่มที่ 2 สมาชิกชนเผ่าพื้นเมือง ชนเผ่าละไม่ต่ำกว่า

20 คน กลุ่มที่ 3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล ชนเผ่าละ 3 คน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด
ชนเผ่าละ 1 คน สภาวัฒนธรรมจังหวัด ชนเผ่าละ 1 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์กลุ่มเน้น (Focus Group) การสัมภาษณ์แบบหยั่งลึก การสนทนากลุ่ม
การร่วมประเมินสถานการณ์ (Participatory Rapid Appraisal: PRA) เทคนิค A.I.C. ฟังมโนทัศน์ Time Line โดยคณะผู้วิจัย
ใช้เครื่องมือในแต่ละกระบวนการวิจัย ดังนี้

2.1 การศึกษาบริบทและเอกลักษณ์ชนเผ่าพื้นเมือง กลุ่มจังหวัดสนุก ด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มเน้น (Focus Group)
การสัมภาษณ์แบบหยั่งลึก การสนทนากลุ่ม โดยใช้เทคนิคผั่งความคิด, ฟังมโนทัศน์ และ Time Line ทำให้คณะผู้วิจัย
สามารถถอดรหัสชุดความรู้ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ของชนเผ่าพื้นเมืองไทยโย้ย ไทยโล้ย และไทยซ่าได้อย่างละเอียด และครบถ้วน
ผ่านกระบวนการกระตุ้นด้วยคำถามแบบกว้าง ๆ และคำถามเชิงลึก และสมาชิกชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมกันรื้อฟื้น
เรื่องราวในอดีต กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาจากอดีตสู่ปัจจุบัน

2.2 หาแนวทางการสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่ม (Value Creation) ให้กับเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อสนับสนุน
การท่องเที่ยว ผ่านเวทีระดมสมอง ด้วยการใช้เทคนิคการร่วมประเมินสถานการณ์ (Participatory Rapid Appraisal: PRA),
เทคนิคการประชุมอย่างมีส่วนร่วมและสร้างสรรค์: A.I.C) โดยให้สมาชิกชุมชนที่เข้าร่วมเวทีทุกคนได้ร่วมวิเคราะห์ศักยภาพ
ที่โดดเด่นของชนเผ่าพื้นเมืองตนเอง และหาแนวทางการนำศักยภาพดังกล่าวมาสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่ม ด้วยการจัดทำเป็นผลิตภัณฑ์
ทางการท่องเที่ยว หรือเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน และทำให้นักท่องเที่ยวได้มีความสุข สนุก
และประทับใจในการเรียนรู้เรื่องราวของชนเผ่าพื้นเมืองในด้านต่าง ๆ ในขณะเดียวกันชนเผ่าพื้นเมืองทั้ง 3 ชนเผ่าพื้นเมือง
ได้ร่วมสืบสาน และถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าวสู่เยาวชนรุ่นหลัง

2.3 การจัดทำฐานข้อมูลเอกลักษณ์ชนเผ่าพื้นเมือง โดยใช้กระบวนการฝึกอบรมให้นักเรียนได้เรียนรู้การจัดทำ
ฐานข้อมูลเอกลักษณ์ชนเผ่าพื้นเมือง โดยมีครูเป็นผู้ควบคุม ดูแลและให้คำปรึกษาในการจัดทำชุดความรู้เอกลักษณ์ชนเผ่า
ทั้งในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ และฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์โดยใช้โปรแกรม Macromedia Dreamweaver ในการจัดทำ ซึ่งทำให้นักเรียน
ได้มีทักษะการใช้โปรแกรม Macromedia Dreamweaver และได้เรียนรู้บริบทและศักยภาพเอกลักษณ์ของชนเผ่า
พื้นเมืองตนเองไปพร้อม ๆ กัน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ กระบวนการ
กลุ่มย่อยและใช้เทคนิควิธี A.I.C โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังนี้ 1) ผู้วิจัยนำหนังสือขอความร่วมมือ
ในการวิจัยจากมหาวิทยาลัยนครพนม เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงาน/องค์กรต่าง ๆ 2) ผู้วิจัย
ได้ลงพื้นที่ไปสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล และการสัมภาษณ์กลุ่มเน้นด้วยตนเอง โดยใช้การสัมภาษณ์ กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์
และกระบวนการกลุ่มย่อย เพื่อทำให้ทราบถึงบริบทชุมชน และสภาพความเป็นจริงของชนเผ่าพื้นเมืองในด้านต่าง ๆ รวมทั้ง
สามารถพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลได้ หากผู้ให้ข้อมูลให้ข้อมูลไม่ตรงประเด็น หรือไม่เข้าใจคำถามในการสัมภาษณ์ โดยใช้ข้อมูล
ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 3) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มประชากรที่เป็นสมาชิกชนเผ่าพื้นเมือง โดยจัดเวที
การเรียนรู้ร่วมกันและใช้กระบวนการกลุ่มย่อย และเทคนิควิธี A.I.C เพื่อให้สมาชิกชนเผ่าต่าง ๆ ได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน
ร่วมวิเคราะห์ และร่วมสังเคราะห์ด้วยตนเอง โดยผลการศึกษาตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 4) จัดประชุมสัมมนาร่วมกับชนเผ่า
พื้นเมือง ในกระบวนการสรุปผลจากกิจกรรมข้างต้น โดยใช้เทคนิควิธี A.I.C. เพื่อให้ได้ระบบข้อมูลเอกลักษณ์ท้องถิ่นประจำชน
เผ่าพื้นเมืองแถบลุ่มแม่น้ำโขง กลุ่มจังหวัดสนุก โดยผลการศึกษาตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 5) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และวิจัย
เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้เทคนิควิธี A.I.C เพื่อหาแนวทางการสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่ม (Value Creation) ให้กับเอกลักษณ์
วัฒนธรรมของชุมชน เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว โดยผลการศึกษาตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบ Content Analysis ไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลโดยให้สมาชิก
ชนเผ่าพื้นเมืองทุกท่านร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพเอกลักษณ์ชนเผ่าพื้นเมือง และหาแนวทางการนำศักยภาพเอกลักษณ์

ชนเผ่าพื้นเมืองมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวและหรือกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยใช้เทคนิค SWOT, MIND MAP และ A.I.C ในเวทีสาธารณะของชุมชนเอง และนำผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลไปพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว และจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

สรุปผล

1. บริบทชนเผ่าพื้นเมือง กลุ่มจังหวัดสกล

1.1 ประวัติความเป็นมา ชนเผ่าพื้นเมืองทั้ง 3 ชนเผ่าพื้นเมือง ล้วนเป็นชนเผ่าดั้งเดิมในแถบลุ่มแม่น้ำโขง และอพยพข้ามฝั่งแม่น้ำโขงมาไทยในช่วงสมัยรัชกาลที่ 2-3 โดย 1) ชาวไทยข่ามีถิ่นกำเนิดดั้งเดิมอยู่ในแขวงสุวรรณเขต แขวงสาละวัน และแขวงอัตปือของลาว ซึ่งเมื่อร้อยปีก่อน (ก่อน พ.ศ. 2436) ยังเป็นดินแดนของราชอาณาจักรไทย ต่อมาชาวข่าอพยพมาตั้งอยู่ในท้องที่จังหวัดมุกดาหารในสมัยรัชกาลที่ 3 2) ชาวไทยแสก บ้านบะหว้า เดิมอาศัยอยู่แถบสิบสองปันนา ต่อมาได้อพยพมาทางใต้อาศัยอยู่ทางเมืองรองและเมืองเว้ เป็นดินแดนที่ติดต่อกับประเทศเวียดนาม และตกอยู่ภายใต้การปกครองของชาวญวน จึงพากันอพยพจากหมู่บ้านทอกและบ้านท่าแค พากันข้ามฝั่งแม่น้ำโขงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านโคกยาว (บ้านไผ่ล้อมในปัจจุบัน) ในสมัยรัชกาลที่ 3 และ 3) ชาวไทยโย้ย ตำบลอากาศอำนวย อพยพมาจากบ้านฮ่อมท้าวฮูเซ แขวงจำปาศักดิ์ ประเทศลาว ในสมัยรัชกาลที่ 2 เนื่องจากต้องการแสวงหาพื้นที่ทำมาหากิน และอพยพมาด้วยความสมัครใจ ไม่ได้ถูกกวาดต้อนหรือขับไล่ โดยอพยพข้ามแม่น้ำโขงมาอาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำสงครามและลำน้ำยามตามลำดับ แล้วมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านม่วงริมยาม ซึ่งเป็นหมู่บ้านตั้งอยู่ระหว่างเขตจังหวัดสกลนคร และจังหวัดนครพนม

1.2 ชนเผ่าพื้นเมืองทั้ง 3 กลุ่ม ปัจจุบันตั้งถิ่นฐานอยู่ในกลุ่มจังหวัดสกล โดย 1) ชุมชนไทยโย้ย ตั้งถิ่นฐานใน 7 หมู่บ้านของตำบลลาใหญ่ อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ประกอบด้วย บ้านว้าใหญ่หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 12 หมู่ที่ 14 บ้านวาน้อยหมู่ที่ 3 บ้านหนองบัวแดง หมู่ที่ 6 บ้านหนองบัวแดงเหนือ หมู่ที่ 11 อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร มีประชากรทั้งสิ้น 5,025 คน แบ่งเป็น เพศชาย 2,541 คน เพศหญิง 2,484 คน จำนวนครัวเรือน 2,118 ครัวเรือน 2) ชุมชนไทยแสก ตั้งถิ่นฐานใน 2 หมู่บ้านของตำบลท่าเรือ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ประกอบด้วยบ้านบะหว้า หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 7 มีประชากรทั้งสิ้น 1,291 คน แบ่งเป็นเพศชาย 652 คน เพศหญิง 639 คน จำนวนครัวเรือน 410 ครัวเรือน 3) ชุมชนไทยข่า ตั้งถิ่นฐานอยู่ใน 2 หมู่บ้านของตำบลชะโนดน้อย อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ประกอบด้วย บ้านหนองยางน้อย หมู่ที่ 5 บ้านหนองยาง หมู่ที่ 6 และบ้านหนองยาง หมู่ที่ 8 มีประชากรทั้งสิ้น 2,599 คน แบ่งเป็นเพศชาย 1,310 คน เพศหญิง 1,289 คน จำนวนครัวเรือน 518 ครัวเรือน (สำนักบริหารและพัฒนาเทคโนโลยีการบริหารกรมการปกครอง, 2561: ออนไลน์)

1.3 ชนเผ่าพื้นเมืองทั้ง 3 กลุ่ม ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ส่วนอาชีพรองชาวไทยโย้ย และชาวไทยแสกรวมกลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมคราม และผ้าพื้นเมือง และมีบางส่วนประกอบอาชีพรับราชการ รับจ้าง ค้าขาย ส่วนชาวไทยข่ามีการเลี้ยงสัตว์ชนิดต่าง ๆ ได้แก่ โค กระบือ เป็ด ไก่ และปลา

2. บริบทเอกลักษณ์ชนเผ่าพื้นเมืองเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว กลุ่มจังหวัดสกล

2.1 ประเพณีของชนเผ่าพื้นเมือง สามารถแบ่งได้ 3 ประเภท คือ ประเพณีตามปฏิทิน ประเพณีหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งชีวิต และประเพณีตามโอกาส

2.1.1 ประเพณีตามปฏิทิน เป็นประเพณีที่สมาชิกชนเผ่าพื้นเมืองปฏิบัติกันเป็นประจำชุมชน เรียกว่า “ฮีตสิบสอง” ซึ่งถือเป็นจารีตประเพณีของทุกครัวเรือนเช่นเดียวกันชาวอีสานทั่วไป

2.1.2 ประเพณีหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งชีวิต ได้แก่ การเกิด การแต่งงาน และการตาย ซึ่งแต่ละชนเผ่าจะมีลักษณะของประเพณีหัวเลี้ยวหัวต่อที่แตกต่างกัน โดย

1) การเกิด: การคลอดของสตรีชาวไทยโย้ย หมอตำแยจะมีคาถาอาคมช่วยให้คลอดง่าย โดยการเสกใส่น้ำ ให้หญิงกำลังจะคลอดดื่มหรือใช้ทาตรงบริเวณท้องหรือเป้าหัว เมื่อคลอดแล้วจะ “ฝังใส่แห” ไว้ที่ใต้บันไดบ้าน เพื่อเป็นเคล็ดว่า เมื่อเด็กโตขึ้น จะไปที่ไหนไกลใกล้ก็จะกลับมาที่บ้านเกิดตนเอง ส่วนทารกที่คลอด เมื่อได้รับการทำความสะอาดเรียบร้อยแล้ว ชาวไทยโย้ยจะ “ผอกลูกน้อย” ส่วนการคลอดของสตรีชาวไทยแสกนั้น ก่อนการคลอดจะมีพิธีกรรม “การผูกไก่ขาวก่อนคลอดลูก” เพื่อให้คลอดลูกง่ายเหมือนไก่ออกไข่ และเมื่อคลอดแล้ว จะมีการนำรกไปฝังดินใต้บันไดบ้าน เพราะเชื่อว่าเมื่อเด็กโตขึ้น จะเป็นคนซื่อตรง และสายสะดือของเด็ก เมื่อหลุดแล้วพ่อแม่จะเก็บไว้ เพื่อนำมาแช่น้ำให้น้องคนต่อ ๆ ไปกินเพราะมีความเชื่อว่า จะทำให้พี่น้องรักกัน สำหรับการคลอดของสตรีชาวไทยข่า เมื่อหญิงตั้งครรภ์ครบ 6 เดือน จะมีพิธีเสเดาเคราะห์ โดยพ่อหมอ จะทำกระทง 4 แจ และนำเครื่องสักการบูชา ใส่ลงในกระทง นำไม้ไผ่ (เหลาเป็นซีก) ปักรอบกระทงตามอายุของหญิงตั้งครรภ์ และทำพิธีรับขวัญ ผูกข้อต่อแขน และเมื่อคลอดลูกแล้ว จะนำใส่หมัดด้วยฝ้ายมัดหมีสีดำและสีเหลืองและห่อด้วยฝ้ายมัดหมี สีเหลืองและสีดำ โดยมีความเชื่อว่าหากอยากให้เด็กป็นต้นไม้แก่ ให้นำไปทิ้ง แต่หากนำไปฝังดิน จะทำให้เด็กป็นต้นไม้ไม่แก่ ส่วนใส่แหของทารกให้นำไปผูกกับใบหวายเป็นสมุนไพรมารักษาแผลที่สะดือทารก ซึ่งจะทำให้แผลหายภายใน 15 วัน

2) การแต่งงาน: การแต่งงานของชนเผ่าไทยโย้ย ไทยแสก และไทยข่า มีลักษณะคล้ายกับการแต่งงาน ของชาวอีสานโดยทั่วไป แต่อาจจะมีรายละเอียดบางอย่างที่แตกต่างกัน เช่น การแต่งงานของชาวไทยข่า ในพิธีแต่งงาน ให้นำผ้าขาวมาพันฝาห้อง แล้วจึงนำคู่บ่าวสาวเข้าพิธีมงคลสมรส โดยให้เจ้าสาวตักเกลือป้อนเจ้าบ่าว 3 คำ หลังจากนั้นสลับให้ เจ้าบ่าวป้อนเกลือเจ้าสาว 3 คำ และกินน้ำแ้วเดียวกัน เสร็จแล้วให้เจ้าบ่าวและเจ้าสาวย้ายนั่งสลับที่กัน สำหรับการแต่งงาน ของชาวไทยโย้ยในกรณีที่ชายหญิงรักกัน แต่ฝ่ายชายไม่มีเงินค่าทองหรือพ่อแม่ไม่เห็นดีเห็นชอบด้วย ชายหญิงมักจะตกลง แต่งงานกันเอง เรียกว่า “ซู” โดยฝ่ายชายจะนัดหมายฝ่ายหญิงว่าคืนไหน เวลาเท่าไรจะมาหาที่บ้าน และให้ฝ่ายหญิงพาดบันได ไขประตูให้ เมื่อสว่าง ฝ่ายหญิงจะต้องบอกพ่อแม่ให้รู้ว่าฝ่ายชายมาซู พ่อแม่จะจัดให้คนไปบอกญาติพี่น้องของตนและพ่อแม่ ฝ่ายชายมาพูดจากัน โดยรับรองว่าจะทำตามจารีตประเพณีบ้านเมือง แล้วจึงปล่อยให้ฝ่ายชายออกจากห้องได้ ในกรณีที่ฝ่ายหญิง ไปซูฝ่ายชาย เรียกว่า “ไปซูผู้บ่าว” หรือ “เล่นนำผู้บ่าว” ก็จะจัดการให้เรียบร้อยเหมือนฝ่ายชาย

3) การตาย: งานศพของชาวไทยโย้ย การเลือกสถานที่ฝังศพจะเลือกสถานที่ใกล้ ๆ กับญาติ ๆ โดยทำพิธี “เสี่ยงไข่” ก่อน โดยโยนไข่ไก่ดิบไปรอบบริเวณที่ต้องการ ถ้าไข่ไก่แตกตรงไหนจะถือว่าผู้ตายอยากอยู่ตรงนั้น และมีพิธีตัดขาด จากความเป็นผู้มีชีวิต โดยนำก้านกล้วยมา 1 อัน ให้สามหรือภรรยาของผู้ตายจับข้างหนึ่ง ผู้พาทำพิธีจับอีกข้างวนรอบหีบศพ โดยให้หีบศพอยู่ทางซ้ายมือ 3 รอบ พร้อมกับพูดว่า “ตั้งแต่บัดนี้ไป สูเจ้าขาดผัวขาดเมียกัน บ่ได้อยู่ร่วมกันแล้ว” หลังจากนั้น ตัดก้านกล้วยตรงกลาง ผู้นำโยนเข้าไปทางหีบศพ ส่วนของสามหรือภรรยาเอาทิ้งไปทางด้านอื่น ส่วนงานศพของชาวไทยแสก และไทยข่า คล้ายกับชาวอีสานทั่วไป แต่มีรายละเอียดแตกต่างกันบ้าง เช่น เมื่อมีการตาย ชาวไทยข่าจะต้องไปแจ้งเจ้าโคตร เพื่อมาตรวจดู และเจ้าโคตรจะทำพิธี โดยให้ญาติพี่น้องทุกคนถือดอกไม้ ธูปเทียน และพนมมือกล่าวคำขอขมากับผู้ตาย แล้วจึงนำฝ้ายมัดขาทั้งสองข้างของผู้ตายติดกัน นำเสื้อ 2 ผืนมาห่อหุ้มศพ ใช้ฝ้ายมัดเป็น 3 ช่วง และยกใส่หีบศพ ในขณะที่เดียวกัน จะเตรียมยาสูบ ใบฝรั่ง และมิดโต้ เพื่อนำไปทำพิธีศพ

2.1.3 ประเพณีตามโอกาส หรือประเพณีพิเศษ

1) ประเพณีพิเศษของชาวไทยโย้ย ได้แก่ 1) ประเพณีฮ่านบูชาไฟ (ไหลเรือไฟ) ซึ่งจัดงานในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 1 โดยมีความเชื่อว่ามีผีน้ำ คือ ผีเงือก ผีงู ที่ขึ้นมากับสายน้ำในฤดูน้ำหลาก ในขณะที่มีความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ที่ต้องการลอยประทีป เพื่อบูชารอยพระพุทธบาทในแม่น้ำนัมมะทา 2) การเล่นกลองเลง และรำโย้ยกลองเลง ซึ่งจะเล่นก่อน วันรวมบุญ 1 วัน เพื่อแม่ป้งจัย ข้าวต้ม ขนมห สุธา สาโท แล้วนำเอาป้งจัยทั้งหมดไปถวายวัดในตอนเช้าของวันรวมบุญ 3) การสู่ขวัญ ข้าว ซึ่งจัดขึ้นในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ โดยนำข้าวที่ได้จากการเก็บเกี่ยวและขึ้นยั้งฉางเรียบร้อยแล้ว มาทำพิธีสู่ขวัญข้าว 4) การสู่ขวัญ วัว ควาย ซึ่งทำการสู่ขวัญหลังจากการสู่ขวัญข้าวเสร็จแล้ว โดยนำเอาน้ำหมักที่เตรียมไว้มารดตัววัว-ควาย เฉพาะส่วนที่เป็นลำตัว พร้อมกล่าวคำที่เป็นสิริมงคล คือ ให้มีสุขภาพพลานามัยแข็งแรง สมบูรณ์ เพื่อจะใช้ลากเกวียน ลากไถ ในฤดูทำนาต่อไป ตัวเมีย

ก็ให้ตกถูกตี ๆ แล้วนำฝ้ายผูกแขน ผูกที่ขาหรือเชือกที่ผูกติดกับคอ 5) พิธีบายศรีสู่ขวัญ ให้กับผู้ที่ประสบเคราะห์ต่าง ๆ หรือให้หายจากอาการป่วยหรือบุคคลภายในครอบครัวให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง

2) ประเพณีพิเศษของชาวไทยแสก ได้แก่ 1) พิธีเลี้ยงผี จัดขึ้นในเดือน 4 ขึ้น 4 ค่ำ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต เพื่อให้ทุกคนในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข ยึดถือกันมาแต่โบราณกาล 2) พิธีสะเดาะเคราะห์ เป็นพิธีกรรมที่ทำขึ้นเมื่อเจ็บป่วย มีลากร้ายและฝันร้าย เป็นการส่งเคราะห์ออกไปจากตัว จะได้ปราศจากโรคร้ายไข้เจ็บ 3) พิธีผูกเสี่ยว เกิดจากความรักใคร่ชอบพอกัน หรือมีความเข้าใจกันได้หลาย ๆ ด้าน หรือถูกชะตากัน ในเพศเดียวกัน หรือต่างเพศกัน และเกิดถูกชะตากัน ก็ผูกเสี่ยวกัน โดยจัดฝ้ายผูกแขน แล้วทำพิธีต่อหน้าผู้ใหญ่ สาบานกันว่าจะรักกัน ไม่ทะเลาะกันอีกต่อไป 4) พิธีบายศรีสู่ขวัญ ให้กับผู้ที่ประสบเคราะห์ต่าง ๆ หรือให้หายจากอาการป่วยหรือบุคคลภายในครอบครัวให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง

3) ประเพณีพิเศษของชาวไทยข่า ได้แก่ 1) พิธีกรรมเลี้ยงผีหมอ จัดขึ้นที่บ้านของหมอเหยาในเดือนสี่ ซึ่งเป็นช่วงฤดูร้อน โดยพิธีดังกล่าวมีความสำคัญทั้งในเชิงความเชื่อในด้านการตรวจสุขภาพ มิให้เจ็บป่วยจากวิญญาณผีร้าย และเป็นการตอบแทนหมอเหยา (แม่เลี้ยง) ที่เคยรักษาดูแลให้พ้นจากความเจ็บป่วย 2) พิธีกรรมการเลี้ยงบ้าน โดยมีการจัดขึ้น 2 ครั้ง ในหนึ่งปี คือ เดือนสามและเดือนหก เพื่อแสดงความนับถือต่อบ้านผีเมือง ผีปู่ตา ซึ่งทำให้ชุมชนไทยข่าอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข 3) พิธีกรรมเลี้ยงผีตาแฮก โดยชาวไทยข่ามีความเชื่อว่า “ตาแฮก” หรือ “ผีตาแฮก” เป็นผีเฝ้าไร่ นา ดังนั้นในแต่ละปี เจ้าของนาจะต้องทำพิธีเซ่นสังเวยก่อนลง “สักข้าวไฮ่” และเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว ต้องแบ่งข้าวสีเกวียน ให้แก่ “ผีตาแฮก” ด้วย

2.2 การละเล่น แต่ละชนเผ่ามีการละเล่นที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งการละเล่นส่วนใหญ่จะแอบแฝงไปด้วยภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของผู้ใหญ่ในการสอนให้เยาวชนทำให้แต่สิ่งที่ดีงาม

2.2.1 การละเล่นของชาวไทยโย้ย ซึ่ง 1) หมากพาด และ 2) การเดินกระต๊อบสาก เป็นการละเล่นในงานศพ เพื่อมิให้เกิดความเจ็บเหงา 3) หมากม้าหลังโปก โดยมักจะเล่นในคืนเดือนหงาย 4) หมากไก่ต่อไก่ เวลาเล่นจะเป็นเวลากลางคืน ตอนหัวค่ำ และคืนเดือนหงาย 5) หมากช้างแทงช้าง การละเล่น ที่ต้องลงไปเล่นในน้ำ เพื่อพิสูจน์ความแข็งแรงของผู้เล่น

2.2.2 การละเล่นของชาวไทยแสก ได้แก่ 1) พิธีล่องช่วง (พิธีล่องช่วง) โดยหนุ่มสาวมักจะรวมกลุ่มกันในเทศกาลงานบุญต่าง ๆ และมีประเพณีการสร้างตูป หรือที่พักชั่วคราว ให้สาว ๆ ที่อยู่ต่างบ้านหรือหมู่บ้านเดียวกันมานั่งพักผ่อน หรือพักผ่อนในตูป แล้วหนุ่ม ๆ ชาวไทยแสก ก็จะพากันลงช่วง ตีกลองเลง ร้องรำทำเพลงเพื่อไปจีบสาว 2) แสกเต้นสาก เป็นการละเล่นในพิธีเลี้ยงผีบ้าน วันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 3 โดยมีการแสดง “แสกเต้นสากถวายผีบ้าน” โดยใช้ไม้สากตีกระทบกันเป็นจังหวะ 3) การเสี่ยงกลอง โดยชาวไทยแสกระหว่างหมู่บ้านหรือระหว่างคุ้มในหมู่บ้านจะนำกลองเสี่ยงมาประชันหาความเด่นว่ากลองคู่ใดจะมีเสียงดังกว่ากลองอื่น ๆ 4) วังชาโลกเกก เพื่อความสนุกสนานแล้ว และเป็นการออกกำลังกาย บริหารส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีการละเล่นในงานศพ ได้แก่ 5) หมากเสียดพลูยา หมากข้าวติดมือ หมากเสือกินหมู หมากคล้องช้าง

2.3 ความเชื่อ ชนเผ่าพื้นเมืองโดยส่วนใหญ่จะมีความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน คือ ความเชื่อเกี่ยวกับคำสอนทางศาสนา ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี (วิญญาณ) ความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับที่ศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อเรื่องชะตา

2.4 วัฒนธรรมการแต่งกาย ชนเผ่าพื้นเมืองโดยส่วนใหญ่จะมีวัฒนธรรมการแต่งกายที่คล้ายคลึงกัน โดยการแต่งกายด้วยผ้าฝ้ายย้อมครามทอมือ ซึ่งผลิตเอง นับตั้งแต่การทำไร่ฝ้าย การทอเป็นผืนจนถึงการตัดเย็บ (เย็บมือ) และการย้อมด้วยคราม ผู้หญิงจะนุ่งซิ่นมัดหมี่เหมือนกันทุกชนเผ่า แต่หากเป็นชายไทยโย้ยจะนุ่งกางเกงขายาว เวลาใส่ต้องขมวดเหน็บหัวกางเกงไว้กันหลุด ส่วนชายชาวไทยแสก และชายชาวไทยข่านิยมนุ่งกางเกงขาก๊วย หรือกางเกงขาครึ่งท่อน หรือใส่กางเกง นิยมใช้ผ้าคาดเอวและคาดบ่าด้วยผ้าขาวม้าที่มีลวดลายสีสันสวยงาม

2.5 การดำรงชีพ ชนเผ่าพื้นเมืองโดยส่วนใหญ่จะเป็นสังคมเกษตร มีอาชีพทำนาเป็นหลัก เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย ไร่ไร่สวน สำหรับการค้าขายนั้นมีน้อย ส่วนมากเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าทางการเกษตร นำสินค้าไปขายต่างถิ่น การทำไร่ฝ้าย

สวนคราม สวนผักภายในบริเวณบ้านและตามลำน้ำยาม ซึ่งการทำไร่ฝ้ายและการทำนามักจะทำตลอดปี และมีแหล่งอาหารที่สำคัญสำหรับชุมชน คือ การจับปลาในแม่น้ำ โดยใช้วิธีการไหลมอง ใส่ตุ้ม ลอบดักปลา ใส่เบ็ด ใส่ขา ใส่โทง

2.6 อาหาร ชนเผ่าพื้นเมืองโดยส่วนใหญ่อาหารจะเน้นการเก็บพืช ผักที่มีตามธรรมชาติ และปลูกไว้กินเอง เช่น ผักสะเดา ผักเหมือดเหมียง หมากแข้ว ผักชะเม็ก ผักหางนก ดอกแค ไข่มดแดง และหาสัตว์น้ำตามลำน้ำ เช่น ปลา หอย ปู กุ้ง รวมทั้งเลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ หมู วัว ควาย ดังนั้น อาหารหลัก จะมี แกง ป่น แก้ว บั้ง จี่ แกงหน่อไม้ ตำหมากหุ่ง เป็นต้น โดยมีข้าวเหนียวเป็นหลัก

2.7 วัฒนธรรมที่อยู่อาศัย ชนเผ่าพื้นเมืองโดยส่วนใหญ่นิยมเลือกสถานที่สร้างหมู่บ้านบนที่ดินที่เป็นเนินสูง น้ำท่วมไม่ถึง ใกล้แหล่งน้ำ มีท้องทุ่งที่ลุ่มสำหรับทำนา สำหรับลักษณะของบ้านนั้น นิยมปลูกบ้านใต้ถุนสูง เล็กใหญ่ตามฐานะ ในยุคแรกจะมุงด้วยหญ้าแฝก ใญ่คา ฝาแฝดตอง เรียกว่า “ผาด้าน” (ผาด้าน หมายถึง จักไม้ไผ่เป็นตอก สานตาหมากรุก 2 แผ่นประกบกับใบไม้ใหญ่ ๆ เช่น ใบชาด ใบตองกุง (ตองตึง) เอาหญ้าที่ไ้ข่มหลังคาทำเป็นฝาก็ได้ ปูด้วยฟาก (ฟาก หมายถึง ไม้ไผ่ลำใหญ่สับสลับให้หลุดจากกัน คลือออกเป็นแผ่นใหญ่)

2.8 วัฒนธรรมภาษา ชนเผ่าพื้นเมืองโดยส่วนใหญ่จะมีเอกลักษณ์ทางภาษาที่โดดเด่นมาก และพูดคุยกันภายในชุมชนเท่านั้น แต่เมื่ออยู่ภายนอกชุมชนจะใช้ภาษาไทยกลาง ภาษาท้องถิ่นอีสานผสมกันไป

2.8.1 ภาษาไทยมีสำเนียงพูดทอดเสียงยาว ๆ และออกเสียงหนักทุกพยางค์ คำพูดบางคำไม่สามารถเขียนเป็นภาษาหนังสือได้ และเอกลักษณ์ของชาวไทยโย้ย คือ มีสร้อยคำว่า “ฮ่อ” ท้ายประโยค และ เวลาพูดจะเย็น (หมายถึง ช้า) แต่ปัจจุบันชาวไทยโย้ยที่เป็นกลุ่มของคนรุ่นหลัง และเยาวชนจะพูดสำเนียงที่เร็วขึ้น เช่น คำว่า “เสอ” เปลี่ยนเป็น “ใส” คำว่า “ฮ่อ” เปลี่ยนเป็น “เฮอะ”

2.8.2 ภาษาแสกจะเป็นภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียน

2.9 การฟ้อนและการรำรำ แต่ละชนเผ่ามีการฟ้อนและรำรำที่เอกลักษณ์เฉพาะ โดยการฟ้อนและการรำรำ มักจะควบคู่กับการละเล่นประจำชนเผ่าพื้นเมือง

2.9.1 การรำโย้ยกลองเลง ซึ่งเป็นการรำในงานกลองเลง โดยจะมีงานก่อนวันรวมบุญ 1 วัน เพื่อแผ้วปจจัย ข้าวต้ม ขนม สุรา สาท แล้วนำเอาปัจจัยทั้งหมดไปถวายวัดในตอนเช้าของวันรวมบุญ

2.9.2 การรำแสกเต้นสาก ซึ่งมีท่ารำทั้งหมด 4 ท่า คือ ท่าสร้อยลอยลม ท่าสะบัดจีบ ท่ากาตากปิก และท่าสอสร้อยมาลา

2.9.3 การฟ้อนเสื่อออกลาย หรือเสื่อออกเหล่า ซึ่งเป็นท่าฟ้อนรำรำที่มีชายเป็นผู้แสดง มีลักษณะเหมือน การต่อสู้ จะมีการรำรำเป็นคู่ ท่ารำจะดูแข็งดุตัน หลอกล่อกันไปมาระหว่างคู่รำ

2.10 อุปกรณ์ป้องกันตัวของชาวไทยซ่า ได้แก่ 1) โล่กำบัง ทำด้วยไม้ และแกะสลักตามจินตนาการของช่างชาวไทยซ่า 2) เสื้อเกราะ ทำด้วยไม้ และแกะสลักตามจินตนาการของช่างชาวไทยซ่า

3. การจัดทำข้อมูลเอกลักษณ์ท้องถิ่น ชนเผ่าพื้นเมือง

จากการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลชนเผ่าพื้นเมืองในด้านต่าง ๆ เมื่อนำมาสังเคราะห์ สามารถแยกองค์ประกอบหลักในการจัดทำโครงสร้างของข้อมูลเอกลักษณ์ชนเผ่าพื้นเมืองได้ดังนี้ 1) แผนที่หมู่บ้านวัฒนธรรมชนเผ่า 2) ประวัติความเป็นมาของชนเผ่า 3) ลักษณะทางกายภาพ 4) เขตการปกครอง 5) สภาพเศรษฐกิจ และสังคม 6) ชนเผ่าพื้นเมือง 7) ภาษา 8) วิธีการดำรงชีพ 9) ประเพณีและวัฒนธรรม 10) การละเล่น 11) ความเชื่อ 12) วัฒนธรรมการแต่งกาย 13) วัฒนธรรมการกิน 14) ที่อยู่อาศัย 15) เครื่องดนตรี 16) การรำรำ 17) หัตถกรรม โดยแต่ละชนเผ่าพื้นเมืองได้มอบหมายให้มิผู้ประสานงานในแต่ละองค์ประกอบ เพื่อนำเนื้อหาเอกลักษณ์ชนเผ่ามารวบรวมลงในองค์ประกอบหลักของโครงสร้างข้อมูลเอกลักษณ์ชนเผ่า และเมื่อแต่ละชนเผ่าได้นำเนื้อหาเอกลักษณ์ชนเผ่าในองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบรองสมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว ก็จะจัดทำข้อมูลเอกลักษณ์ชนเผ่า แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ข้อมูลเอกลักษณ์ชนเผ่าแบบสิ่งพิมพ์ และข้อมูลเอกลักษณ์

ชนเผ่าแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยมีโรงเรียนประจำชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินการ ซึ่งครูจะฝึกให้นักเรียนในระดับมัธยมศึกษาเป็นผู้ดำเนินการจัดทำชุดความรู้เอกลักษณ์ชนเผ่าทั้งในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ และฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ โดยมีครูเป็นผู้ควบคุม ดูแลการจัดทำชุดความรู้ โดยใช้โปรแกรม Macromedia Dreamweaver ในการจัดทำฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

4. แนวทางการสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่ม (Value Creation) ให้กับเอกลักษณ์ของชนเผ่าพื้นเมือง เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว โดยนำผลจากการศึกษาศักยภาพเอกลักษณ์ชนเผ่าพื้นเมืองด้านต่าง ๆ มาวิเคราะห์ SWOT Analysis เพื่อค้นหาจุดแข็งของเอกลักษณ์ชนเผ่าพื้นเมือง บันทึกข้อมูลด้วยเทคนิคผังความคิด และจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อหาแนวทางการสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่มในรูปแบบ “ผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยว และ “กิจกรรมการท่องเที่ยว” ดังนี้

3.1 ชนเผ่าพื้นเมืองไทยโย้ย มีจุดแข็ง คือ ลักษณะทางภูมิศาสตร์อยู่ใกล้ลำน้ำยาม การละเล่นโย้ยกลองเลง, อาหารท้องถิ่นจากธรรมชาติ ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองและภูมิปัญญาการจักสาน และประเพณีไหลฮากบูซาไฟ สามารถนำศักยภาพดังกล่าวมาหาแนวทางการสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่มในรูปแบบ 1) กิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ กิจกรรมต้อนรับผู้มาเยือนด้วยพิธีบายศรีสู่ขวัญ, ศึกษาวิถีชีวิตและเข้าร่วมกิจกรรมหาปลาในลำห้วยแก กิจกรรมการละเล่นเต้นกระตบสาก และหมากข้างแทงข้าง การละเล่นโย้ยกลองเลง กิจกรรมศึกษาภาษาไทยโย้ย ศึกษาการทำอาหารไทยโย้ย และรับประทานอาหารไทยโย้ย ศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองแบบวงจรของกลุ่มสตรีทอผ้าฮ่อมสีธรรมชาติ ศึกษาภูมิปัญญาการทำเครื่องจักสานเพื่อใช้หาปลาในลำห้วยแก ศึกษาภูมิปัญญาการทำเรือไฟโบราณไทยโย้ย และ 2) ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ได้แก่ ผ้าทอพื้นเมืองชาวไทยโย้ย เครื่องมือหาปลา เรือไฟโบราณจำลอง กลองเลงจำลอง และพวงกุญแจกลองเลง ตุ๊กตาชนเผ่าไทยโย้ยแบบตั้งโต๊ะและแบบติดตู้เย็น

3.2 ชนเผ่าพื้นเมืองไทยแสก จุดแข็ง คือ ลักษณะทางภูมิศาสตร์อยู่ใกล้ลำห้วยแก การละเล่นแสกเต้นสาก ภูมิปัญญาหมอยาฮากไม้ ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง ภูมิปัญญาการจักสาน อาหารท้องถิ่นจากธรรมชาติ สามารถนำศักยภาพดังกล่าวมาหาแนวทางการสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่มในรูปแบบ 1) กิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ กิจกรรมต้อนรับผู้มาเยือนด้วยพิธีบายศรีสู่ขวัญ ศึกษาวิถีชีวิตและเข้าร่วมกิจกรรมหาปลาในลำห้วยแกของชาวไทยแสก กิจกรรมการละเล่นเต้นกระตบสาก การละเล่นกลองเลง กิจกรรมศึกษาภาษาไทยแสก กิจกรรมศึกษาภูมิปัญญาการนำสมุนไพรมาใช้ในชีวิตประจำวัน ศึกษาการทำอาหารไทยแสกและรับประทานอาหารไทยแสก ศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองแบบวงจรของกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง บ้านบะหว้า ศึกษาภูมิปัญญาการทำเครื่องจักสานเพื่อใช้หาปลาในลำห้วยแก ศึกษาภูมิปัญญาการทำขนมข้าวฟอง และ 2) ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ได้แก่ ผ้าทอพื้นเมืองชาวไทยแสก เครื่องมือหาปลา ขนมข้าวฟอง กลองเลงจำลอง และพวงกุญแจกลองเลง ตุ๊กตาชนเผ่าไทยแสกแบบตั้งโต๊ะ และแบบติดตู้เย็น

3.3 ชนเผ่าพื้นเมืองไทยข่า จุดแข็ง คือ ลักษณะทางภูมิศาสตร์อยู่เชิงเขาภูพานน้อยทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง มีภูมิปัญญาหมอยาฮากไม้ ภูมิปัญญาการล่าสัตว์ การรำเสื่อออกลาย สามารถนำศักยภาพดังกล่าวมาหาแนวทางการสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่มในรูปแบบ 1) กิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ กิจกรรมต้อนรับผู้มาเยือนด้วยพิธีบายศรีสู่ขวัญ กิจกรรมการเดินป่าธรรมชาติและศึกษาระบบนิเวศของป่าชุมชน กิจกรรมการศึกษาและอนุรักษ์พืชพรรณไม้และสมุนไพรจากป่าธรรมชาติ กิจกรรมการศึกษาภูมิปัญญาการนำสมุนไพรจากป่าธรรมชาติมาใช้ในชีวิตประจำวัน, ชมการรำรำเสื่อออกลาย กิจกรรมศึกษาภูมิปัญญาการทำและเป่าปี่ชะโนด กิจกรรมศึกษาภูมิปัญญาการทำเกราะ และกำบัง (โล่) ชาวไทยข่า กิจกรรมเรียนและร้องเพลงไทยข่า ศึกษาการทำอาหาร และรับประทานอาหารไทยข่า ศึกษาภูมิปัญญาการทำขันกะยอง 2) ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ได้แก่ ปี่ชะโนด (จากไม้), เกราะ และกำบังจำลอง, พวงกุญแจเกราะ กำบังและปี่ชะโนด, ผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากธรรมชาติ, ตุ๊กตาชนเผ่าไทยข่าแบบตั้งโต๊ะ และแบบติดตู้เย็น

ทั้งนี้ ผลจากการวิเคราะห์ศักยภาพของชนเผ่าพื้นเมืองทั้ง 3 กลุ่ม พบว่าชุมชนมีศักยภาพด้านเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมและประเพณีสูง เนื่องจากมีการสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมไว้ และมีความโดดเด่นในเอกลักษณ์ด้านภูมิปัญญา โดยเฉพาะภูมิปัญญาการทอผ้า ภูมิปัญญาการจักสาน ภูมิปัญญาการทำอาหารพื้นเมือง เนื่องจากได้รับ

การสืบสานต่อผ่านการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น แต่เอกลักษณ์ด้านการละเล่น และภาษา เริ่มจากสูญหาย เนื่องจากไม่มีการสืบทอด ภูมิปัญญา ในขณะที่เมื่อพิจารณาสภาพภูมิศาสตร์ พบว่า ทั้ง 3 ชุมชน มีศักยภาพสูง เนื่องจากตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติ ภูเขาที่สวยงาม และมีแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียงค่อนข้างมาก ส่งผลให้สามารถสร้างเครือข่ายกับแหล่งท่องเที่ยว ทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ใกล้เคียงได้เป็นอย่างดี โดยนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย คือ นักท่องเที่ยวกลุ่ม Mass Travelers เนื่องจากปัจจุบันกระแสการท่องเที่ยว Modern Culture และ Lifestyle ได้รับความนิยม เป็นมากขึ้น และจากข้อมูลโครงการทิศทางการพัฒนาท่องเที่ยวของประเทศไทยในระยะ 10 ปี พบว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่มีมูลค่าตลาดค่อนข้างสูง โดยขนาดตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีขนาดใหญ่ที่สุดเมื่อเทียบกับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ และมีอัตราการเติบโตค่อนข้างสูง ดังนั้น จึงมีความเป็นไปได้ค่อนข้างสูงในการสร้างรายได้ ให้กับชุมชนทั้ง 3 ชนเผ่าพื้นเมืองจากการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (สำนักเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา, 2559: ออนไลน์)

อภิปรายผล

1. หมู่บ้านวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองทั้ง 3 ชนเผ่า ล้วนมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ผ่านการสืบทอดจากบรรพบุรุษ สู่เยาวชนรุ่นหลัง เพื่อให้ได้รับรู้ถึงความเป็นมาของชาติพันธุ์ สะท้อนความเป็นไปตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน เช่น ประเพณี ความเชื่อ การละเล่น ภาษา การแต่งกาย งานหัตถกรรม วิถีชีวิต การดำรงชีพ ซึ่งเห็นได้จากประเพณีและวัฒนธรรมของ ทั้ง 3 กลุ่มชาติพันธุ์จะมีพิธีกรรม ซึ่งแสดงถึงความเชื่อ ความศรัทธาต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ ภูตผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะดลบันดาล หรือทำให้เกิดผลในด้านต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระไพโรจน์ มาลากวง และพระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา (2563) ที่ศึกษาพบว่าวัฒนธรรมทางคติธรรม เกิดจากความเชื่อหรือคติธรรมดั้งเดิมมีทั้งแบบพุทธ พราหมณ์ ผี เจ้า เพท รวมทั้งเชื่อว่าเทวดารักษ์จะทำหน้าที่ดูแลให้ความคุ้มครองป้องกันภัยแก่ผู้ประพฤติดี เทวดารักษ์ยังอาจสิงสถิตอยู่ตาม ต้นไม้ใหญ่เพื่อดูแลป่า คุ้มครองแม่น้ำ และทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ จากความเชื่อดังกล่าวทำให้สังคมวัฒนธรรมหลายแห่ง ให้ความสำคัญเคารพยำเกรงแก่ป่าไม้ แม่น้ำ จึงรักษาทรัพยากรเหล่านั้นดุจผู้มีพระคุณ

2. เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองทั้ง 3 ชนเผ่า โดยส่วนใหญ่จะถูกกลืนเลย ความสำคัญจากความสนใจของเยาวชนชนรุ่นหลัง เนื่องจากกระแสวัฒนธรรมที่ผ่านเข้ามาทางสื่อโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ทำให้เยาวชนรุ่นหลังมุ่งความสนใจในการพัฒนาตนเองเพื่อให้ทันกับโลกยุคโลกาภิวัตน์ จนมองข้ามภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สั่งมา ของบรรพบุรุษ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการให้โรงเรียนและนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยเริ่มต้นจากการ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่านกระบวนการและเครื่องมือต่าง ๆ เช่น กิจกรรมเส้นแบ่งเวลา (Time line) กิจกรรมสนทนากลุ่ม (Focus Group) และกิจกรรมแผนที่ความคิด (Mind map) เพื่อให้สมาชิกชุมชนได้ร่วมกันรื้อฟื้นภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ที่ตนเอง เคยมีประสบการณ์มา โดยมีเยาวชนเข้าร่วมรับฟัง เพื่อปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนได้รู้จักวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ดั้งเดิมของชนเผ่าตนเอง จากกิจกรรมดังกล่าว พบว่าภาคีการวิจัยทุกภาคส่วนเล็งเห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไทย ที่ทรงคุณค่า และได้พยายามช่วยกันกระตุ้นวัฒนธรรมที่เลือนหายไปให้กลับมาคืนสู่ชุมชน โดยทางองค์การบริหารส่วนตำบล ทำเรื่อง องค์การบริหารส่วนตำบลชะโนดน้อย และองค์การบริหารส่วนตำบลวาใหญ่ ได้สนับสนุนงบประมาณสำหรับงาน ประเพณีของชนเผ่า และกิจกรรมของชนเผ่าพื้นเมือง ทางผู้อำนวยการ คณะครู และนักเรียนจากโรงเรียนวาใหญ่ โรงเรียนราษฎร์สามัคคี และโรงเรียนบ้านหนองยาง ต่างร่วมมือ ร่วมใจในการเข้าร่วมกิจกรรมทุกกิจกรรมของคณะผู้วิจัย โดยเฉพาะการจัดทำระบบฐานข้อมูลเอกลักษณ์ชนเผ่าของตนเอง ทั้งในรูปแบบฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และสื่อสิ่งพิมพ์ รวมทั้งการจัดบอร์ดนิทรรศการของโรงเรียน ซึ่งสร้างความประทับใจให้แก่ผู้นำ และสมาชิกชนเผ่าพื้นเมืองทุกคน สอดคล้องกับ ผลการวิจัยของสุขุมิตร กอมณี (2563) โดยพบว่าปัจจัยหนึ่งของโมเดลการจัดกระบวนการเรียนรู้โครงการครูกล้าสอนที่ส่งผลให้ เกิดกระบวนการเรียนรู้โครงการครูกล้าสอน คือ มโนทัศน์การเรียนรู้ นั่นคือ บริบทของพื้นที่ และกระบวนการที่ดี คือ ชุดการเรียนรู้ ครูผู้ตื่นรู้ในตน ครูออกแบบการเรียนรู้ และเสริมพลังชุมชนครูกล้าสอน ซึ่งละส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ คือ

การออกแบบและสร้างพื้นที่ในการเรียนรู้ การสะท้อนคิดตนเอง และการยอมรับและเห็นคุณค่าในตนเองและชุมชน โดยจากผลการประเมินโมเดลการจัดกระบวนการเรียนรู้โครงการครูกล้าสอน พบว่าอยู่ในระดับมาก

3. แนวทางการสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่ม (Value Creation) ให้กับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่าพื้นเมือง เพื่อให้เกิด “ผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยว” และ “กิจกรรมการท่องเที่ยว” ที่สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองทั้ง 3 ชนเผ่า สอดคล้องกับผลการวิจัยของยวดี หัสดี (2563) ซึ่งพบว่า แนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์เป็นการพัฒนาบนพื้นฐานของความคิดสร้างสรรค์ที่ชุมชนได้ใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญามาสร้างสรรค์ผลงานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน โดยนำเสนอสินค้าและวัฒนธรรมของชุมชนให้เป็นที่ประจักษ์แก่นักท่องเที่ยว ภายใต้การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจของชุมชนและสังคม ดังนั้น การกระตุ้นเศรษฐกิจด้วยการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยอาศัยพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะสามารถกระตุ้นความรู้ ความเข้าใจ และการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนตระหนักถึงการประสานความร่วมมือในการร่วมกันสืบสานและสืบทอดเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชุมชน และขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนให้เติบโตได้อย่างยั่งยืน และผลจากการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่าพื้นเมือง สอดคล้องกับผลการวิจัยของสุชานาถ สิงหาปัด (2560) พบว่าผลจากการนำแนวทางจัดกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์และโฮมสเตย์มาดำเนินการในชุมชนผู้ไทบ้านโพธิ์ช่วยให้ชุมชนมีรายได้เสริมจากการทำนุเพิ่มขึ้นจากเดิมที่ได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าแพรวาเพียงช่องทางเดียว ให้แก่พ่อค้า คนกลางและลูกค้าในจังหวัดกาฬสินธุ์หรือจังหวัดใกล้เคียงซึ่งเข้ามาเยี่ยมชมชุมชนเพื่อเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าแพรวาเพียงอย่างเดียวในราคาเฉลี่ย 4,000-6,000 บาท/ผืน กรณีที่เป็นผ้าแพรวาลายพื้นฐาน ทอจากไหม (ผ้าไหมแพรวา) ส่วนผ้าแพรวาลายพื้นฐานทอจากฝ้าย (ผ้าฝ้ายแพรวา) ราคาเฉลี่ย 200-500 บาท/ผืน ทั้งนี้ มูลค่าของรายได้เพิ่มขึ้นจากการให้บริการกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์และโฮมสเตย์ รวมกับรายได้ที่เกิดจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าแพรวาและของที่ระลึกอื่น แก่นักท่องเที่ยว ตามจำนวนและความถี่ของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมชุมชนในราคาที่เป็นธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ควรนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากชนเผ่าพื้นเมืองไทยใต้ ไทยอีสาน และไทยขาว ไปเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อใช้จัดการเรียนการสอนของโรงเรียนระดับประถมศึกษา และมีมัธยมศึกษาในพื้นที่

1.2 การนำผลผลิตจากกระบวนการสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่ม ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยว ไปต่อยอดในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของหมู่บ้านวัฒนธรรมชนเผ่าทั้ง 3 ชนเผ่าพื้นเมือง

1.3 ควรนำแนวทางการสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่มไปเป็นข้อมูลประกอบการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรมชนเผ่า ส่วนผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว นำไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์หลากหลายรูปแบบที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยมีการสำรวจความพึงพอใจและความต้องการผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว

1.4 ควรนำแนวทางการสร้างสรรค์มูลค่าเพิ่มของสินค้าทางวัฒนธรรม และกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมือง ควรเข้าสู่ที่ประชุมขององค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อผลักดันเป็นนโยบายด้านการท่องเที่ยวของชนเผ่าพื้นเมืองพื้นเมือง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาวิจัยเอกลักษณ์ชนเผ่าพื้นเมืองอื่น ๆ ในแถบกลุ่มแม่น้ำโขงต่อไป เพื่อเป็นพื้นฐานการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ต่อไป

2.2 ควรศึกษาวิจัยเพื่อกระตุ้นวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชนเผ่าพื้นเมือง ซึ่งใกล้จะสูญหายไปคงอยู่สืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา นาคสกุล. (2552). *ภาษาไทย: ชุดคำไทย*. กรุงเทพฯ: สมาคมครูภาษาไทยแห่งประเทศไทย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และเรณู วิชาศิลป์. (2552). *การศึกษาประวัติศาสตร์ไทอาหม*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- บุญเพรง บานบางพูน. (2527). *ศรัทธาพลังชุมชน: ขอบคิดและประสบการณ์ในงานพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- พระไพโรจน์ มาลากุล ณ อยุธยา และพระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ. (2563). วัฒนธรรมทางคตินิยมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง. *วารสารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด*, 9(1), 463-472.
- ยรรยง จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล. (2544). *ประวัติศาสตร์สิบสองปันนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานมูลนิธิอิทธิพรธนียุติ หัสดี. (2563). การพัฒนาการมีส่วนร่วมตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการจัดการท่องเที่ยวถนนสายวัฒนธรรมชุมชนหมื่นสาร จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*, 14(2), 24-34
- ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ. (2551). *ความคิดสร้างสรรค์กับการพัฒนาเศรษฐกิจ*. สืบค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2559, จาก <http://www.creativethailand.org>
- สุชานถ ลิงหาปัด. (2560). ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม: กิจกรรมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนผู้ไทบ้านโพนจังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 5(1), 53-67.
- สุสมบัติ กอมณี. (2563). โมเดลการจัดกระบวนการเรียนรู้โครงการครูกล้าสอน. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*, 15(1), 137-149.
- สำนักบริหารและพัฒนาเทคโนโลยีการบริหาร. (2561). *โครงการท่องเที่ยว กลุ่มสนุกตามรอยอารยธรรมลุ่มน้ำโขง (ธรรมะ ธรรมชาติ วัฒนธรรม) สู่สากล*. กรุงเทพฯ: สำนักบริหารและพัฒนาเทคโนโลยีการบริหาร กรมการปกครอง.
- สำนักเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา. (2559). *โครงการทิศทางการพัฒนาท่องเที่ยวของประเทศไทยในระยะ 10 ปี*. สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2559, จาก https://secretary.mots.go.th/ewtadmin/ewt/policy/article_attach/02FinalReportDirection10Year.pdf
- อนัญญา ภูซคงกุล. (2533). *รัฐกับหมู่บ้านในไทยศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Creative Thailand. (2552). การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศต่าง ๆ. สืบค้นเมื่อ 26 สิงหาคม 2553, จาก http://www.creativethailand.org/th/articles/article_detail.php?id=3#